

Opponensi vélemény

Hamar Pál: A testnevelés tantervelmélete című akadémiai doktori értekezéséről

A/ Bírálatomban elsőként a témakeret, a **tantervelmélet aktualitásáról** szeretnék beszélni. A tantervelmélettel foglalkozók körében megegyezés van abban, hogy a tantervfejlesztés legalább annyira szakmai, mint oktatás-, ezen belül szakmapolitikai kérdés.

Voltak hosszú időszakok, amikor itthon és külföldön is egybeesett a téma iránti szakmai és politikai érdeklődés, de voltak olyanok is, amikor a tantervelmélet csak a szakértőket, kutatókat foglalkoztatta. Ez utóbbi az Amerikai Egyesült Államokban kezdődött a második világháború után, Tylerre és Bloomra a jelölt is hivatkozik. Amikor azonban a back to basics mozgalom évtizedekre szóló lecsengése után a szövetségi oktatáspolitikai szárnyai alá vette a tantervfejlesztést, óriási pénzeket belenyomva új közoktatási tantervek kidolgozásába, a tantervelmélet a neveléstudomány egyik fontos irányává nőtte ki magát.

Ez a folyamat ugyan jóval később, de nálunk is lejátszódott. Az 1980-as évek legelején kezdődő decentralizációs oktatáspolitikai törekvések folyamányaként, az angolszász tantervelmélet alapjait felhasználva, itthon is elindult a közoktatási rendszer egészét érintő tantervfejlesztés. 1983-ban született meg az a folyóirat tanulmány (Mihály Ottó – Szebenyi Péter – Vajó Péter: Az OPI közoktatás-fejlesztési koncepciója és programja. Pedagógiai Szemle, 11. szám), melyben többek között a nemzeti alaptanterv, a későbbi NAT gondolati alapvetése elsőként fogalmazódott meg nyilvánosan is. Innentől kezdve majd három évtizedig, viták keresztjében ugyan, de az oktatáspolitikai és a szakmai érdeklődés összefonódása folyamatosan ébren tartotta a tantervelmélet kérdéseit. Ez utóbbi szempontból nem csak a kutatók, szakértők, hanem a gyakorló pedagógusok körében is. Mindezek megemléztését fontos kiegészítésnek szánom a jelölt által részletesen leírt nemzetközi és történeti kitekintéséhez.

Véleményem szerint az azóta eltelt időben a tantervelmélet iránti hazai szakmai érdeklődés szinte az elhalásig lanyhult, miközben az oktatáspolitikai NAT reformját továbbra is napirenden tartja. És itt merül fel a jelölthöz szóló **első kérdés**.

Egyetért-e azzal, hogy a tantervelmélet igazi aktualitásáról csak akkor beszélhetünk, ha az oktatáspolitikai érdeklődést széles körű szakmai érdeklődés kíséri, teret adva az elméleti szakemberek és az iskolai gyakorlatban működő pedagógusok együttműködésében született tantervfejlesztési produktumoknak is.

B/ Másodikként a disszertáció szerkezetéről szeretnék szólni. A makro-struktúrát illetően a könyv, amit a jelölt nagydoktori munkaként beadott, két különálló, mégis összefüggő részből áll. Az első rész a címben jelzett témát, a testnevelés tantervelméletét tárgyalja, a második az ehhez kapcsolódó fejlesztési célú empirikus kutatását.

Az első, az elméleti rész strukturálásában azt a koncepciót véltem, remélem helyesen felfedezni, hogy a testnevelés tantervelméletét történeti, nemzetközi és általános tantervelméleti kontextusban kívánta a jelölt tárgyalni. Eltekintve most a bevezetéstől és az alapfogalmaktól, melyek külön fejezeteket alkotnak, azt láthatjuk, hogy a testnevelési tantervek történeti áttekintése a dualizmus korától a rendszerváltásig tart, beleágyazódva az elsősorban Ballér Endre nevével fémjelzett általános tantervelméleti elemzésbe. A következő fejezetben, döntően Szebenyi Péter tipizálása alapján, a nemzetközi tantervelméleti trendek keretében ismerteti a külföldi testnevelési tanterveket. Majd jön egy ellenőrzésről—értékelésről szóló külön fejezet hazai és nemzetközi tantervelméleti megalapozottsággal, részletesen szólva annak testnevelési vonatkozásairól. Végül pedig a rendszerváltás utáni helyzetet mutatja be, főként a NAT-ban bekövetkezett változásokra koncentrálva, kiegészítve a sportiskolai és gyógytestnevelési tantervekkel. És itt jön a **második kérdés**.

Jól látom-e, hogy struktúrakoncepciójának megvalósításában voltak nehézségei, és ha igen, milyen fejezettagolási változatokat vetett el, illetve milyen érvek szóltak a véglegesített szerkezet mellett?

C/ Noha őszinte kutatói érdeklődéssel várom a kérdéseimre a válaszokat, úgy érzem, már az eddigiek alapján is képes vagyok körvonalazni a véleményemet a disszertáció elméleti részében olvasottakról.

A következőket szeretném elismeréssel kiemelni. Elsőként azt, hogy a jelölt magasabb szintre emelte a testnevelés tantárgy-pedagógiáját azzal, hogy tantervelméleti megalapozottságot adott neki. Továbbá, hogy ennek eredményeként számos eredetien polemikus gondolatsort találhatunk ebben a részben, melyek kifejezetten a testneveléssel, a testnevelési tantervekkel és értékeléssel kapcsolatos saját kutatói tevékenységéhez kötődnek. Emellett világos áttekintést nyújt a testnevelési tantervek hazai történetéről és a tantervfejlesztés számos, kevésbé ismert külföldi megoldásait is bemutatja.

Az általános tantervelméleti kérdésekben kevésbé érzékelttem az előbbiekhöz hasonló autonómiát. Nem csak azért, mert túlságosan kötötte magát a mindannyiunk által nagyra becsült Ballér Endre tantervelméleti munkásságához, illetve a neves hazai szerzőktől származó nemzetközi trendelemzésekhez, hanem azért is, mert nem differenciált eléggé az oktatáspolitikai és a szakmai megközelítések között. Példával élve, a kerettanterv fogalmának átértelmezése nem szakmai kérdés volt, hanem egy olyan oktatáspolitikai szándéknak az elősegítése, mely a tartalmilag is jobban tagolt iskolaszervezet visszaállítására irányult. Ugyanebből a differenciálatlanságból ered, hogy a korabeli NAT kritikák leírásakor nem tért ki arra, hogy szakmai, vagy oktatáspolitikai vélemény- és értékelteréseket takarnak-e. Mindezekén túl, mivel a rendszerváltás utáni helyzetről szóló fejezetben hosszan tárgyalja a NAT-ban bekövetkezett változásokat, olvashatósági szempontból talán jobb lett volna, ha táblázatban foglalja össze ezeket, általa meghatározott szempontok mentén.

A fenti bíráló megjegyzésekkel együtt úgy gondolom, hogy a disszertáció elméleti fejezeteiben kifejtettek jelentős hozzájárulást mutatnak a jelölt részéről a testnevelés tantervelméletéhez, tantárgy-pedagógiájához, és nem kevésbé a testnevelés hatékonyságának értékeléséhez, méréséhez. De ez már átvezet a disszertáció második részéhez, a jelölt saját empirikus kutatásának bírálatához.

D/ A jelölt affektivitás vizsgálata, mely a testnevelés iránti érzelmeket mérte fel, igazodik ahhoz a nemzetközi trendhez, mely felülvizsgálva a kognitív kutatások dominanciáját, a kutatók érdeklődését az affektív vizsgálatok felé terelte. Egy rövid szakirodalmi áttekintésben utal is arra, hogy a referált szerzők szerint milyen sokféle szempontból fontosak az érzelmek, jó néhány sporttudományi kutató véleményével, vizsgálatával is megerősítve azt.

A vizsgálat leírásából megtudhatjuk, hogy az adatfelvétel mintegy 10 éve történt a NAT2 érvényességi periódusában, 11-18 éves tanulók körében. Nagyjából azonos nemek szerinti arányban, összesen 2840 tanuló vett részt a vizsgálatban és válaszolt a két kérdőívre, melyből az egyik a testnevelés tantárgyhoz kötődő érzelmeket vizsgálta, a másik pedig egy önmotivációs kérdőív volt. Mindkettőt már lekérdezték korábban, az egyiket a 90-es évek elején itthon, a másikat a 80-as években külföldön.

Az első kérdőív adatai alapján végül 4 érzelmi faktort vizsgált, melyeket a következőképpen nevezett el: hatalom, öröm, pozitív attitűd, elégtelenség. És itt egymással összefüggő **kérdéseket** kell feltennem.

Milyen módszertani eljárás során alakult ki a 4 faktor, különösen annak függvényében, hogy ezek már a hipotézisekben is megjelennek? Honnan jön a „hatalom” elnevezés, mely a magyarázat szerint az önértékesítés érzése?

A második kérdőív adatai alapján 6 önmotivációs faktort vizsgált (teljesítményorientáltság, eltökéltség/kitartás, megbízhatóság, kényelemszeretet, kikapcsolódás, kockázatkerülés). **Kérdésem** itt az előbbiektől csak az első.

Milyen módszertani eljárás során alakult ki a 6 faktor, különösen annak függvényében, hogy ezek már a hipotézisekben is megjelennek?

Az eredményeket a jelölt pontosan leírja, kimutatva a nemek és a korcsoportok közötti különbségeket, melyeket a testnevelés tanterv fejlesztésében gondolt felhasználni.

Feltétlenül pozitívan értékelhető a jelöltnek az a tantervfejlesztői attitűdje, hogy az előzetes elgondolásait kutatással akarja megerősíteni. Ahogyan az is, hogy az érzelmi és a motivációs tényezőknek ilyen nagy szerepet tulajdonít a testnevelés tantervtervezésében. Azt azonban csak a kérdéseimre adott válaszok alapján tudom megmondani, hogy a két, egymással gondolatilag összefüggő mérést kutatás-módszertani szempontból hogyan ítélem meg.

Összegezve

A disszertáció témáját szakmapolitikai szempontból aktuálisnak tartom. Az elméleti részben a fő témával, a testnevelés tantervelméletével kapcsolatban fogalmazódik meg a legtöbb eredeti kutatói gondolat. Az empirikus affektivitás vizsgálat jól illeszkedik a nemzetközi trendekhez és megfelelő alapul szolgálhat a testnevelés tantervének fejlesztéséhez.

Javaslom a nyilvános védés kitűzését.

Budapest, 2018. április 27.

Mátrai Zsuzsa
az MTA doktora